

	<h2 style="color: #0070C0;">PROGRAM PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY SLEZSKÉ DIAKONIE</h2>		
Název dokumentu:	Podpora přirozeného sociálního prostředí		
Druh dokumentu:	Základní dokument revidovaný	Identifikační znak:	PPR/SQ5
Datum vypracování:	31. 12. 2014, revize: 6/2015, 9/2015, 5/2016, 2/2017, 3/2018, 9/2018	Platnost od:	25. 9. 2018
Vypracoval:	Barbora Niemiecová Ester Heczková Pavλίna Němečková	Vydal: Podpis:	Vedoucí programu Zdeněk Kašpárek
Plánovaná revize k:	9/2019	Zodpovědnost:	Metodik programu
Závaznost:	Tento dokument je závazný pro všechny pracovníky střediska		

SQ5 - Podpora přirozeného sociálního prostředí

<i>Kritérium</i>	
5a	<i>Pověřená osoba podporuje děti ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím</i>
5 b	<i>Pověřená osoba podporuje navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými, je-li to v jejich zájmu, a má písemně stanovena pravidla jak a kde kontakt dítěte s těmito osobami probíhá a jak na kontakt připravuje dítě, pěstouny, rodiče, osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo osoby s dítětem příbuzné nebo blízké.</i>

Přirozené prostředí pro děti v náhradní rodinné péči

Za přirozené prostředí pro děti v náhradní rodinné péči je považováno prostředí nejvíce podobné rodinnému systému. Přirozené sociální prostředí chápeme jako rodinu a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost a sociální vazby k osobám, se kterými domácnost sdílí, a dále pak místa, kde lidé pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity (kroužky, tábory, volný čas).

Způsoby a formy podpory dětí v navazování a udržování vztahů s přirozeným sociálním prostředím

Program pro pěstounské rodiny reaguje na potřeby pečujících rodin a podporuje klienty a děti v jejich péči ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím. Během pravidelných návštěv v pečujících rodinách **mapují klíčoví pracovníci potřeby klientů a dětí** v této oblasti a také míru jejich naplňování. K lepšímu naplňování potřeb rodiny v této oblasti slouží individuální poradenství poskytované klíčovými pracovníky, odborná psychologická pomoc, příp. vzdělávání klientů v této oblasti. Při práci s pečující rodinou mohou být použity techniky sociální terapie (např. kniha života apod.).

Klíčový pracovník zná aktuální stav a podporuje dítě v navazování vztahů v přirozeném prostředí. V případě potřeby s pečující rodinou hledá zdroje (finanční, lidské) a možnosti (např. nabídka volnočasových aktivit).

Klíčový pracovník v případě potřeby pečující rodiny podporuje např. při komunikaci se školským zařízením, pomáhá při přípravě dítěte (např. na vstup do MŠ, odjezd na tábor). Společně s klientem a dítětem probírají jejich očekávání a rizika, případně se domlouvají na dalších postupech.

Podpora v navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými

Program při této podpoře vychází z:

Úmluvy o právech dítěte, dle které má každé dítě právo, pokud je to možné, znát svoje rodiče a právo na jejich péči (článek 7). Má také právo na zachování totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů (článek 8). Vzhledem k tomu, že ČR patří mezi státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznává právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte (článek 9, ods.3).

Listiny základních práv a svobod, která stanoví, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona (článek 32, odst. 4).

Novely zákona o SPOD, dle které má osoba pečující a osoba v evidenci povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak (§ 47a).

Občanského zákoníku, dle jehož § 927 mají právo stýkat se s dítětem osoby příbuzné s dítětem (ať blízce či vzdáleně) a osoby k dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami znamenal pro dítě újmu. Také dítě má právo stýkat se s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí. Z této koncepce se odvíjí i práva a povinnosti pěstounů při péči o dítě (viz výše citovaný § 47a zákona o sociálně-právní ochraně dětí, obdobnou povinnost obsahuje i § 967 občanského zákoníku). Omezit styk dítěte s rodiči může pouze soud. Je však kladen důraz na dohodu mezi všemi účastníky v otázce styku s dětmi. Práva dítěte jsou ale silnější a především zájem dítěte je prioritní a nelze ho podřítit zájmům rodičů, rodiny, jiných osob, státu atd.

Pozitivní vlivy kontaktu

Kromě legislativního rámce podpory pečujících rodin v navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými Program reflektuje také tyto pozitivní vlivy kontaktu s těmito osobami na dítě:

Kontakt zlepšuje psychologické prospívání dítěte v NRP

Z dlouhodobého hlediska dítě, které má pravidelný, odpovídající a pozitivní kontakt s příbuznými, lépe prospívá v náhradní rodině. Dítě rozumí své situaci, ví, proč vyrůstá v náhradní rodině. Zároveň není odděleno od svých příbuzných, a tím neprožívá pocity ztráty a smutku. Celkově se snižuje problémové chování dítěte.

Kontakt předchází a zabraňuje nezdravé idealizaci původní rodiny

Dítě vyrůstající v náhradní rodině bez možnosti kontaktu s příbuznými si často svou původní rodinu ve své mysli idealizuje, rozvíjí fantazie o jejich pozitivních vlastnostech a sní o ideálním vztahu původní rodiny k sobě samému. Tyto představy neodpovídají skutečnosti a mohou přerůst do formy, kdy nezdravě ovlivňují současný život dítěte.

Kontakt podporuje rozvoj identity dítěte včetně kulturní a etnické identity

Díky kontaktu s příbuznými má dítě možnost vědět a vidět, v čem je komu podobné, a to jak fyzickými rysy, temperamentem, nadáním i vrozenými vlastnostmi, tzn. dostává odpovědi na otázky: kdo jsem, kam patřím, kdo tvoří mou původní rodinu, proč s nimi nemůžu vyrůstat apod. Tímto dochází k rozvoji identity dítěte. Pokud dítě žije v rodině, která se v mnohém liší od jeho původní rodiny (zvláště u dětí jiného etnika), může tato odlišnost vést k pocitům, že je divné, špatné apod. Díky kontaktům s původní rodinou se z divného stává pouze jiné, což při dobré podpoře náhradní rodiny může dítě v důsledku vnímat pozitivně.

Kontakt podporuje možnost případného návratu dítěte do původní rodiny

Pravidelný, častý a pozitivní kontakt dítěte s příbuznými je hlavním podporujícím činitelem pro možnost návratu dítěte do původní rodiny. Je tak podporována citová vazba, což může motivovat původní rodinu k vytvoření podmínek pro znovupřijetí dítěte do péče. Základními podmínkami kontaktu dítěte s původní rodinou je, aby kontakt vždy vycházel z potřeb dítěte, byl bezpečný, pozitivní a interaktivní.

Vyhodnocení situace dítěte

Vyhodnocení situace dítěte vzhledem k realizaci kontaktu s jeho původní rodinou je základem správného nastavení kontaktu dítěte s jeho příbuznými.

Vyhodnocení zahrnuje tyto základní body:

- **Vyhodnocení dosavadního kontaktu dítěte s příbuznými**, zda byl, jak probíhal (kdy, jak často, jak byl dlouhý, kdo byl přítomen), jaké byly dopady kontaktu (pozitivní/negativní). Historie péče původní rodiny a důvody jejího ukončení (při nedostatku informací je vhodné tyto informace doplnit – rozhovor se členy původní rodiny, příp. dalšími příbuznými, informace z dokumentace na OSPOD, informace z předchozího umístění dítěte apod).
- **Vyhodnocení vztahových vazeb dítěte** k příbuzným, k pečujícím, případně k dalším osobám.
- **Současný psychický a fyzický stav dítěte, věk vývojový a emoční** (pokud dítě prožívá nějaké složitější období, např. nástup do školy, akutní řešení zdravotních problémů apod., je vhodné zhodnotit, zda je kontakt v tuto chvíli pro dítě vhodný). Důležité je také znát názor dítěte.
- **Schopnosti a dovednosti příbuzného** (je schopen pozitivně reagovat na dítě, nepřekračuje hranice – nemanipuluje s dítětem, neslibuje, co nesplní, chodí včas, je schopen dojet, kam je potřeba, je schopen spolupráce apod.).

Na vyhodnocení situace dítěte se podílí klíčový pracovník, pečující a v případě potřeby psycholog Programu. Situace dítěte je také konzultována s příslušným OSPOD, stejně tak příprava a průběh asistovaného kontaktu (AK).

Na realizaci AK se dle individuálních potřeb všech zainteresovaných může podílet tým odborných pracovníků (např. jiný pracovník podporující původní rodinu).

Fáze realizace asistovaných setkání (asistovaných kontaktů)

Přípravná fáze

Na kontakt dítěte s příbuznými musí být připraveny všechny strany, kterých se kontakt týká, tzn. dítě, příbuzný i pečující. Každá ze zúčastněných stran je připravována samostatně a není možné přikročit k samotnému AK pokud k němu není některá ze stran připravena. Tato fáze slouží k upřesnění zakázky jednotlivých osob.

Příprava dítěte

Dítě na kontakt připravuje především pečující, kterého dle potřeby podporuje klíčový pracovník, který s ním hovoří o tom, jak a kdy s dítětem mluvit o jeho příbuzných a možném kontaktu s nimi. V případě, kdy podpora pečujícího při přípravě dítěte na kontakt nestačí, zapojí se do přípravy dítěte i klíčový pracovník, případně psycholog Programu. Během přípravy jsou dítěti poskytnuty informace o tom, co AK obnáší, formou přizpůsobenou jeho věku a schopnostem. Dítě dostane prostor se vyjádřit k záležitostem, které se ho dotýkají, je brán zřetel na jeho názor, ke kterému se přihlíží s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Při přípravě dítěte na AK je možné využít i různých metod, např. Kniha života, Strom života, Rodokmen apod.

Příprava pečujících

Pečující připravuje na AK především klíčový pracovník, v případě potřeby ve spolupráci s psychologem. V rámci přípravy pečujícího na kontakt jsou konzultovány jeho postoje v těchto záležitostech: jak chápe důležitost kontaktu pro dítě a zda je o ní vnitřně přesvědčen (právo znát minulost, právo znát své příbuzné, důležitost znalosti kořenů při vytváření identity dítěte a jeho sebepojetí), jak vnímá příbuzné (má k nim odpor, bojí se jich, bere je jako konkurenci), zda je schopen v zájmu dítěte spolupracovat (zdržet se nevhodných komentářů o příbuzných, neodsuzovat je, pozitivně dítě ke kontaktu s příbuznými motivovat) a také jaká očekávání, příp. obavy v souvislosti s AK pociťuje.

Příprava příbuzných (příp. blízkých osob dítěte)

V rámci konzultace AK s OSPOD je zároveň dohodnuto, kdo na něj připraví příbuzné. Je-li dohodnuto, že přípravu příbuzných zajistí Slezská diakonie, jsou konzultovány jejich postoje v těchto záležitostech: zda rozumí zákonné situaci dítěte a tomu, jaká mají práva a jaká jsou práva dítěte, příp. pečujících (nastavení kontaktu se odvíjí od potřeb dítěte, nikoliv potřeb příbuzných nebo klientů), jak jsou schopni spolupracovat a respektovat stanovené hranice v kontaktu (dodržovat termíny, chodit včas, nesdělovat dítěti nevhodné informace, nemanipulovat dítě proti pečujícím apod.), jaký je vztah příbuzných k dítěti, jaká očekávání

příp. obavy příbuzní v souvislosti s AK mají. Příbuzní jsou informováni formou Informací o zpracování osobních údajů zájemce o službu (v tomto případě o AK) ohledně nakládání s jejich osobními údaji.

Pokud je to možné, dojde před samotným AK k setkání dospělých účastníků a podepsání Dohody o AK, ve které se domluví podrobnosti AK. Toto setkání je důležité také proto, aby pečující měli možnost se v neutrálním prostředí seznámit a popovídat si s příbuznými dítěte. Toto setkání moderuje klíčový pracovník, který podporuje zúčastněné, dává oběma stranám prostor pro položení otázek a dohlíží na udržování hranic. Hlavním smyslem tohoto setkání je odstranění různých obav, které jednotlivé strany mají a které již při setkání s dítětem není možné řešit.

Realizace AK

AK probíhá vždy na neutrální půdě, tzn. buď v prostorách pobočky Programu, nebo na jiném vhodném místě, které dítě zná a cítí se v něm dobře a bezpečně. Stejně tak termín a čas by měl být přizpůsoben běžnému programu dítěte (tzn. ne v době, kdy běžně spí, má zájmový kroužek apod.). Pro realizaci AK jsou vždy prioritní co nejpřirozenější podmínky pro dítě, které jej budou co nejméně zatěžovat.

Klíčový pracovník dohlédne na to, aby se AK účastnily pouze osoby, jejichž účast byla předem dohodnuta a dítě je na jejich přítomnost připraveno, a také, aby všichni zúčastnění nejevili známky chování, které by mohlo dítě ohrozit (např. podnapilost).

Klíčový pracovník také dbá na to, aby bylo dítě v bezpečí po psychické stránce, proto před realizací AK zvláště s příbuznými hovoří o negativním vlivu nejrůznějších slibů, nadějí, vyznání a jiných citově náročných sdělení na dítě a během AK se důsledně snaží již náznaky takového chování mírnit.

U menších dětí a při prvních AK je důležitá přítomnost pečujícího, protože mu pomáhá dítěti lépe porozumět, vidět ho v interakci s příbuznými a vidět, jak vše prožívá, protože tak může lépe reagovat na vyprávění dítěte, příp. jeho otázky. U větších dětí se jedná o velmi individuální záležitost, při jejímž posuzování je třeba brát v úvahu přání dítěte a také možná rizika nepřítomnosti pečujícího během AK.

Cílem vlastního setkání je umožnění dítěti strávit se svým příbuzným příjemný a bezpečný čas, nejlépe formou her, povídání nebo jiných, dítěti příjemných, aktivit. Pokud příbuzný neví, jak s dítětem navázat kontakt, je mu klíčový pracovník nápomocen a podpoří ho k vlastní aktivitě.

Ošetření po proběhnutém setkání

Ošetření bezprostředně po setkání

Klíčový pracovník nebo psycholog zjišťuje úroveň psychického komfortu zúčastněných, zejména dítěte, hned po skončení setkání. Podle potřeby se uskuteční následný rozhovor s pečujícími, dítětem i příbuznými, případně je poskytnuta další potřebná péče.

Ošetření s časovým odstupem

Klíčový pracovník zjišťuje s časovým odstupem, nejčastěji jednodenním, potřeby dítěte a dalších osob po proběhnutém setkání. Ošetření s časovým odstupem je možné realizovat v rámci průběžných schůzek. V případě potřeby domluví schůzku s psychologem.

Zpětná vazba

Po AK je důležitá zpětná vazba ze strany všech zúčastněných osob, zvláště dítěte, během které klíčový pracovník zjišťuje potřeby všech osob po proběhnutém setkání.

Revize kontaktu

Kontakt dítěte s příbuznými je potřeba průběžně revidovat, tedy v rámci doprovázení pravidelně mluvit se všemi účastníky o tom, jak kontakt prožívají.

Období před a mezi setkáními

Dle potřeb dítěte je dobré nastavit (zaznamenat do dohody o AK) způsoby kontaktů před a mezi setkáními (např. pohlednice, e-maily, drobné dárky). Obsah dáreků je dobré dopředu domluvit s pečujícími.

AK v příbuzenské pěstounské péči

AK v rodinách, kde pečující je příslušníkem původní rodiny dítěte, má svá specifika. Po praktické stránce je kontakt dítěte s příbuznými snazší, protože zúčastněné strany se vzájemně dobře znají, po prožitkové a vztahové stránce jde však o značně náročnou záležitost; proto je v zájmu dítěte potřeba věnovat velkou pozornost přípravě jednotlivých stran.

Nejčastějším případem je situace, kdy prarodiče pečují o své vnouče. Prarodiče se často potýkají s pocitem viny, že selhali ve výchově vlastního dítěte a přesto, že se snažili mu pomoci „správně žít“, postupně zjistili, že je jejich nasazení bez úspěchu a jediná věc, kterou mohou nyní učinit, je postarat se o vnouče.

Klíčový pracovník se musí před započítím přípravy na AK v zájmu dítěte seznámit se vzájemnými vztahy v rodině a okolnostmi, které by mohly mít negativní vliv na průběh AK, příp. jej zcela zmařit, a také hledat zdroje v rodině, které by AK mohly ovlivnit pozitivně. Pokud jsou obě strany motivovány k úpravě rodinných vztahů, je vhodné jim poskytnout odbornou pomoc formou mediace, rodinné terapie apod. a až následně přikročit k přípravě AK.

Hlavními faktory ovlivňujícími přípravu a průběh AK mohou být:

- obavy a úzkost dětí z postojů pečujících k příbuzným,
- nevyjasněné a nevyřčené skutečnosti mezi členy rodiny,

- problémy v dospívání s utvářením identity,
- generační rozdíly a nepochopení jednání dítěte ze strany pečujících,
- zavržení příbuzných ze strany pečujících,
- snadná ovlivnitelnost dítěte pečujícími ve vztahu k příbuzným,
- existence citové vazby dítěte k příbuzným,
- skutečnost, zda dítě má, nebo nemá sourozence a s kým vyrůstají.

Kromě výše uvedených specifík AK mezi příbuzným platí obecná pravidla AK, v závislosti na individuální situaci v rodině.

Neasistovaný kontakt

K setkáním mezi dítětem svěřeným do péče náhradní rodiny a příbuznými bez přítomnosti klíčového pracovníka, psychologa příp. jiného pracovníka (tzv. neasistovanému kontaktu) dochází v těchto případech:

Pečující ani příbuzní nemají o přítomnost pracovníka během kontaktu zájem

- Tento zájem není ani v případě, že vzájemné kontakty nejsou v zájmu dítěte, dítě je po nich neklidné, zklamané a neví, kdy a za jakých okolností příbuzné znovu uvidí.
- Tento případ je častý zvláště v příbuzenských náhradních rodinách, kdy příčinou neochoty přizvat k těmto setkáním třetí stranu, příp. využít k setkáním neutrální prostory doprovázející organizace, je pocit rodinné sounáležitosti a potřeby řešit rodinné záležitosti v rámci rodiny.
- Další příčinou mohou být obavy, že bude během setkání vyřčeno nebo vyplyne něco, co vrhne na rodinu špatné světlo apod.
- V těchto případech klíčový pracovník s pečujícími, dítětem, a pokud je to možné i s příbuznými během pravidelných návštěv o této situaci hovoří, hovoří o možných obavách a předsudcích vůči asistovaným setkáním a snaží se všem zúčastněným citlivě, ale otevřeně nastínit možný průběh asistovaných setkání a výhody, který by pro všechny zúčastněné mohly znamenat.
- V případě potřeby je možné do práce s rodinou v této oblasti zapojit i OSPOD a začlenit asistenci při setkáních dítěte s příbuznými a její podmínky do IPOD.

Setkání mezi dítětem a příbuznými probíhala v minulosti asistovaně

- A dále vzhledem k pozitivnímu průběhu setkání, věku, příp. rozpoložení dítěte i příbuzných bylo možné přikročit k neasistovaným setkáním mezi dítětem a příbuznými, dle věku dítěte za přítomnosti pečujících, nebo bez něj.
- V tomto případě klíčový pracovník během pravidelných návštěv v rodině pouze sleduje průběh těchto kontaktů, hovoří o nich s pečujícími a především dítětem, je-li to možné i s příbuznými dítěte.

- V případě potřeby klíčový pracovník poskytne zúčastněným stranám poradenství nebo podporu v této záležitosti, příp. jim zprostředkuje odbornou psychologickou pomoc – pokud by se jednalo o závažnější komplikace či reálnou možnost návratu k asistovaným kontaktům.

Kontakty mezi dítětem a příbuznými byly od počátku založeny na dohodě zúčastněných stran

- Kontakty i bez zásahu klíčového pracovníka probíhají přirozeně a bez potíží.
- Také v těchto případech klíčový pracovník během pravidelných návštěv v rodině pouze sleduje průběh těchto kontaktů, v případě potřeby poskytne zúčastněným stranám poradenství nebo podporu, a pokud je třeba, nabídne jim možnost asistovaných kontaktů.